

LBRIS

We know
books

GENERAL DAVID PETRAEUS

ANDREW ROBERTS

CONFLICT

EVOLUȚIA RĂZBOIULUI

DIN 1945 PÂNĂ LA LUPTELE DIN GAZA

Traducere din limba engleză de
DIANA MORĂRAȘU

LITERA

București

<i>Introducere</i>	9
1. Spulberarea visului de pace (1945–1953)	13
2. Războaie de decolonizare (1947–1975)	43
3. Războiul din Vietnam al Americii (1964–1975)	79
4. Din Sinai la Port Stanley (1967–1982)	133
5. Deznodământul Războiului Rece (1979–1993)	165
6. Noua dezordine mondială (1991–1999)	201
7. Războiul din Afghanistan (2001–2021)	227
8. Războiul din Irak (2003–2011)	267
9. Războiul existențial al lui Vladimir Putin împotriva Ucrainei (2022–)	333
10. Israel și Gaza (după 7 octombrie 2023)	397
11. Războaiele viitorului	419
<i>Mulțumiri</i>	455
<i>Hărți</i>	457
<i>Bibliografie</i>	471
<i>Note</i>	487
<i>Indice</i>	529

SPULBERAREA VISULUI DE PACE

1945–1953

Un al treilea război mondial s-ar putea dovedi dincolo de limitele pe care societatea civilizată le poate suporta, poate chiar dincolo de limitele existenței noastre continue ca omenire.

Jan Christian Smuts,
discurs în fața Națiunilor Unite, 1 mai 1945

Imediat după al Doilea Război Mondial, suferința a fost atât de mare, cu aproape 60 de milioane de morți, încât s-a născut visul că ar fi putut fi pace pe pământ. Speranța aceasta a fost perpetuată de aparentul sfârșit al ultranaționalismului și de nașterea Organizației Națiunilor Unite, a cărei Cartă fondatoare afirma că spera să „salveze generațiile viitoare de flagelul războiului“, asigurându-se că națiunile „vor manifesta toleranță și vor trăi în pace și bună vecinătate unele cu celelalte“.¹ Aproape un milion de oameni au semnat un registru al „cetățenilor lumii“ și au jurat să abolească războiul prin desființarea națiunilor și crearea Statelor Unite ale Lumii. Într-un acces similar de idealism, la o lună după capitularea Japoniei, președintele Truman a desființat Biroul de Servicii Strategice, serviciul secret extern al Statelor Unite (și precursor al CIA).

După Procesele de la Nürnberg, ale căror rechizitorii s-au concentrat mai curând asupra liderilor naziști pentru purtarea unui război agresiv decât asupra Holocaustului, speranța omenirii era că s-ar putea renunța la invazii și războaie ca modalități de soluționare a disputelor internaționale. Strigătul universal „Never again“ se aplica în egală măsură practicii de invadare a țărilor și crimelor monstruoase din perioada naziștilor. Era pe cât de nobil, pe atât de naiv.

Perioada imediat următoare războiului a început bine în ceea ce privește războiul transfrontalier propriu-zis, deși cele două partiții britanice ale perioadei – a subcontinentului indian în 1947 și a Mandatului Palestinei în 1948 – au inclus conflicte grave și traumatice,

care persistă până în prezent. În mod similar, Războiul Civil Chinez a condus la o Formosa independentă (actualul Taiwan) care este încă un potențial butoi cu pulbere la nivel global. Deși sfârșitul anilor 1940 nu a cunoscut invazii transfrontaliere reale, atunci s-au sădit semințele resentimentelor și ale tensiunilor care chiar și astăzi ar putea declanșa un conflict deschis. După cum spunea juristul britanic din secolul al XIX-lea, sir Henry Maine: „Războaiele par a fi vechi de când lumea, pe când pacea e o invenție modernă”.² Chiar și la două secole de la observația sa, pacea este o invenție care încă mai are probleme de început.

Spre sfârșitul anilor 1940, în prevenirea invaziilor transfrontaliere mult mai puternică decât visul de pace a fost amenințarea anihilării nucleare, cel puțin după ce URSS a testat RDS-1, primul ei dispozitiv cu plutoniu, la situl de testare Semipalatinsk din Kazahstan, pe 29 august 1949. Până la sfârșitul Războiului Rece, Statele Unite efectuaseră 1 032 de teste nucleare, iar URSS, alte 715. Mai bine de jumătate dintre testele sovietice au fost realizate la Semipalatinsk, fapt care a avut consecințe grave pentru populația locală în generațiile viitoare, incluzând rate ridicate de cancer, defecte genetice și malformații congenitale.

După 29 august 1949, lumea se confrunta pentru prima oară cu posibilitatea reală a Distrugerii Reciproce Asigurate (Mutually Assured Destruction), denumită de obicei prin acronimul său foarte grăitor*. MAD a schimbat Războiul Rece pentru că, așa cum argumenta un istoric militar: „Un război total între statele care dețin [arme atomice și nucleare] implică riscul unei sinucideri totale, ceea ce a impus o nouă limită superioară asupra raționalității forței”.³ Dr. Henry Kissinger, un teoretician timpuriu al strategiei nucleare, rezuma și el situația în termeni sumbri: „La scurtă vreme după Hiroshima și Nagasaki, riscurile lansării de arme nucleare au devenit incalculabile, mizele fiind separate de consecințe”.⁴ În acest context, strategia prioritară a SUA a luat forma uneia de descurajare, ceea ce Kissinger va descrie drept „o strategie psihologică a obiectivelor negative”.⁵

Cu toate că președintele Eisenhower se întrebase în privat, împreună cu consilierii săi, de ce armele nucleare tactice nu ar putea fi folosite „exact ca un glonț sau orice altceva” în strâmtoarea Taiwan, în public a fost mult mai circumspect.⁶ În iulie 1955, la Geneva, la primul summit anglo-americo-rus de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, a subliniat distrugerea reciproc asigurată în cazul unui război

* MAD, nebun (în lb. engl., în orig.) (n.tr.)

LIBRIS

We know
books

nuclear din cauza împrăștierei izotopilor radioactivi purtați de vânt, devastatoare pentru toate formele de viață din emisfera nordică.⁷

Acest lucru a devenit și mai adevărat odată ce megatonajul puterilor nucleare a crescut exponențial. Hiroshima fusese distrusă de o bombă de 14 kilotone, Nagasaki de una de 20, adică echivalentul a 14 000, respectiv 20 000 tone de TNT. Însă acestea erau foarte mici comparativ cu megatonajul focoarelor de astăzi, care au atins puterea de un milion de tone TNT.⁸ Dacă ar exploda la înălțimea optimă, o bombă de o megatonă ar distruge toate clădirile de cărămidă pe o rază de șase kilometri și ar produce daune semnificative pe o distanță de până la circa 21 de kilometri. Vegetația uscată ar lua foc pe o rază de până la 18 kilometri, iar oamenii ar suferi arsuri de gradul doi chiar în interiorul casei. Radiațiile purtate de vânt ar ucide rapid victimele sau le-ar provoca încet-încet cancer, pe o perioadă de câteva luni, cauzând arsuri pe piele, hemoragii interne. După cum au arătat Lawrence Fredman și Jeffrey Michaels, istorici în domeniul strategiei nucleare, în Războiul Rece, arma nucleară „a fost un instrument palpabil dur și putea fi folosit într-o manieră dură”⁹.

După Primul Război Mondial, mulți au presupus că acumularea de armament era fundamental destabilizatoare, dar Războiul Rece a dovedit că această noțiune este greșită: liderii cu mari arsenale nucleare au constatat că amenințarea nucleară concentra atenția liderilor mondiali și reușea să descurajeze un potențial conflict între superputeri, deși în favoarea conflictelor limitate și a războaielor proxy. În 1952, SUA au testat prima lor bombă cu hidrogen (pe care au numit-o bucură Ivy Mike), iar în anul următor URSS a testat cu succes echivalentul lor, Joe 4. Pentru a nu fi mai prejos pe scena mondială, în februarie 1952, Winston Churchill a anunțat că Marea Britanie produsese propria bomba atomică (urmată, în 1957, de bomba cu hidrogen), după care, în 1967, China a dobândit capacitate nucleară, urmată de Israel (probabil) tot în 1967, Franța în 1968, India în 1974, Pakistan în 1998 și Coreea de Nord în 2006.

Abia în 1972, președintele Statelor Unite, Richard Nixon, și președintele Uniunii Sovietice, Leonid Brejnev, au recunoscut că introducerea de vehicule de reintrare cu multiple ținte independente (MIRV, Multiple Independently targetable Reentry Vehicle) însemna că numărul rachetelor putea fi crescut atât de mult, încât ar fi copleșit orice sistem de apărare antirachetă (ABM). Rezultatul a fost Tratatul de Reducere a Armelor Strategice care limita ABM și MIRV la un număr

minim. Ceea ce a împiedicat ofensiva să copleșească total defensivă, sporind astfel atractivitatea unui atac-surpriză („prima lovitură“), a fost invulnerabilitatea submarinelor cu arme nucleare.

Efectul de descurajare al MAD depindea de certitudinea că ambii adversari vor păstra suficiente arme nucleare chiar și după o primă lovitură pentru a putea provoca daune inacceptabile celuilalt.¹⁰ În anii 1980, îmbunătățirile tehnologice rapide ale tehnologiei MIRV au dus la o precizie crescută și la o țintire flexibilă, ceea ce înseamnă că țintele puteau fi mutate din zonele urbane mari către structuri militare specifice. În schimb, acest lucru a dus la conceptul de război nuclear „controlat“, „limitat“ sau „tactic“, care a fost descris drept „un război nuclear mai subtil, benign și cu precizie chirurgicală; o posibilă extensie a războiului convențional“, care amintește mai mult de cel pe care Eisenhower și-l imaginase în strâmtoarea Taiwan și cu care lui Vladimir Putin îi place să amenințe din când în când Ucraina.¹¹

În martie 1983, președintele Ronald Reagan a lansat proiectul Inițiativa de Apărare Strategică, pentru a studia un sistem spațial de apărare antirachetă, dar acesta era într-un stadiu incipient în septembrie, când un satelit sovietic cu o defecțiune la sistemul de avertizare timpurie a raportat în mod fals un atac american cu rachete; în realitate, era vorba despre lumina soarelui reflectată deasupra norilor.¹² Din fericire, bunul-simț a prevalat la comandamentul local sovietic și nu a avut loc nici un scenariu apocaliptic. În septembrie 1987, o declarație comună Reagan-Gorbaciov la summitul SUA-URSS proclama „convingerea solemnă că un război nuclear nu poate fi câștigat și nu trebuie purtat niciodată“.¹³

Și totuși, dacă un astfel de război *ar avea loc*, multe aspecte ar depinde de personalitatea liderilor mondiali și de reacția lor la vestea unui atac. Cum au spus Freedman și Michaels, un astfel de răspuns ar putea implica „furie nesăbuită, supunere inertă, lașitate sau o acțiune fermă“, dintre care prima și ultima ar putea duce la anihilarea rasei umane.¹⁴ Însă aceasta nu este nici pe departe întreaga listă. Unii critici ai puterii nucleare afirmă că viața pe pământ va fi distrusă de cea mai mare catastrofă nucleară, dar acest lucru nu este adevărat: doar viața oamenilor și a altor animale mai mari. Chiar înainte ca ultimul om din ultima peșteră să moară din cauza cancerului radio-indus, gândacii, șobolanii și alte specii asemănătoare vor fi moștenit pământul, iar ciclul evolutiv va fi reînceput în orașele transformate în mări de gheață. Planeta albastră se va roti în continuare în jurul soarelui. Numai că fără noi.

Rezultatul acestui scenariu prea ușor de imaginat a fost refuzul de a folosi arme nucleare din august 1945 încoace, care, prin urmare, nu au ucis pe nimeni de la bombardarea orașelor Hiroshima și Nagasaki în urmă cu peste trei sferturi de veac (deși Criza rachetelor cubaneze a fost destul de aproape). Într-un fel, se poate spune că armele nucleare au menținut pacea limitând războaiele: au ajutat la limitarea războiului după al Doilea Război Mondial la conflicte armate mai mici, frecvente, dar de amploare mai redusă, a căror cifră, în funcție de cum sunt numărate, se ridică între 150 și 300 după 1945.¹⁵ „Cele 50 de milioane de persoane care au murit în război după acea dată”, scria istoricul militar John Keegan cu două decenii în urmă, „au fost ucise, în cea mai mare parte, de arme ieftine, produse în masă, și de muniție de calibru mic, care costă puțin mai mult decât radiourile cu tranzistori și bateriile cu celulă uscată care au inundat lumea începând cu aceeași perioadă.”¹⁶

În ciuda faptului că pericolele unei confruntări nucleare au generat în mare măsură prudență în rândul superputerilor în politica internațională din ultimele șapte decenii, nu au existat prea multe laude pentru MAD. Nu mai puțin de opt premii Nobel au fost acordate unor indivizi și organizații pentru susținerea dezarmării nucleare, și un singur susținător al descurajării nucleare a fost onorat cu un Nobel, Thomas Schelling în 2005, însă acest premiu a fost acordat în domeniul economiei.¹⁷

Istoricii au dezbătut îndelung cine a fost responsabil pentru Războiul Rece care a izbucnit la doar câteva luni după capitularea Japoniei și era în plină desfășurare înainte ca acesta să devină aproape fierbinte în perioada podului aerian al Berlinului, din iunie 1948 până în mai 1949. Dar, odată cu desecretizarea arhivelor sovietice, la începutul anilor 1990, a devenit limpede că, din clipa în care s-a încheiat al Doilea Război Mondial, Iosif Stalin a fost hotărât să impună marxism-leninismul oriunde găsea o lipsă de hotărâre occidentală. La urma urmei, Lenin afirmase că o ciocnire între capitalism și comunism era inevitabilă și obligatorie, iar momentul unui Război Rece, într-o perioadă când Germania era slabă și Europa, sărăcită, părea propice pentru succesul său, la fel și disponerea relativă a forțelor militare. „Forța de a crea o putere mondială deosebit de ostilă și o confruntare totală era în mâinile unui singur om”, conchidea Robert Conquest, cel mai mare specialist în Kremlin. Visul de pace nu s-a stins de la sine; a fost spulberat de Iosif Stalin.

Scriind de la Moscova, diplomatul George Kennan dezvăluia intențiile lui Stalin în faimoasa „Telegramă lungă” pe care acesta a trimis-o în februarie 1946 și care a fost ulterior publicată în influenta revistă *Foreign Affairs* sub pseudonimul X. În martie același an, Winston Churchill a avertizat, de asemenea, cu privire la lipsa de maleabilitate a lui Stalin în discursul său despre Cortina de Fier de la Westminster College din Fulton, Missouri. Întreaga lume era acum conștientă că un factor de teroare și un instigator la teroare controla o armată imensă, monolitică, și își construia cu rapiditate propriul imperiu.

Tot ce a urmat, pe măsură ce politica pluralistă a fost zdrobită în Europa de Est, a decurs direct din intenția lui Stalin de a degrada relațiile și de a duce un război ideologic cu Occidentul: intimidarea în masă în timpul alegerilor din Polonia, din ianuarie 1947, abdicarea forțată a regelui Mihai al României în decembrie 1947, lovitura de stat comunistă din Cehoslovacia în februarie 1948 și blocada Berlinului patru luni mai târziu.

Prin urmare, înființarea Agenției Centrale de Informații de către președintele Truman în septembrie 1947 a fost un act necesar de guvernare inteligentă; două luni mai târziu, Consiliul Național de Securitate a autorizat-o să efectueze acțiuni sub acoperire. Tehnic vorbind, încercarea Rusiei de blocadă asupra Berlinului din următorul iunie a fost un *casus belli*, dar, în mod rațional, Truman și premierul britanic Clement Attlee au ales să o interpreteze drept o provocare gravă.¹⁸ Aceștia au răspuns prin crearea unui pod aerian pentru transportul de provizii în oraș, cu costuri enorme, o operațiune extrem de eficientă care a durat 11 luni. Rezultatul provocării Rusiei a fost exact opusul a ceea ce își dorise Moscova, un fenomen care va fi semnalat cu regularitate în paginile cărții noastre. În aprilie 1949, la 10 luni de la începerea transportului aerian, 12 state, unite în dorința lor de securitate colectivă împotriva agresiunii ruse, au înființat NATO. 73 de ani mai târziu, ca urmare a invaziei lui Putin în Ucraina, atât Suedia, cât și Finlanda au solicitat să se alăture alianței, formată acum din 32 de state.

Războiul Civil Chinez – eșecul comandamentului centralizat al generalissimului

Date fiind caracteristicile lor apocaliptice, armele nucleare au oferit o umbrelă sub care războiul convențional a prosperat mai degrabă decât a dispărut. Cu toate acestea, existența lor nu a afectat Războiul Civil

Chinez, care rămâne de departe cel mai mare conflict militar după al Doilea Război Mondial în termeni de forțe implicate, un război care a conturat istoria Chinei pentru generațiile următoare și, prin urmare, experiența modernă a întregii lumi până în ziua de azi.

În al Doilea Război Mondial, China suferise cumplit în timpul expansiunii militare a Japoniei imperiale pe teritoriul său începută încă din anii precedenți, iar când s-a încheiat, 80 000 de soldați chinezi din Armata 6 a lui Chiang Kai-shek au fost trimiși în Nanjing pentru a-și revendica capitala. În același timp, în Shanghai, țăranii săraci deveniți soldați ai Armatei 94 erau întâmpinați ca eroi de cetățenii chinezi înstăriți ai orașului: cei eliberați erau îmbrăcați elegant în haine de mătase, iar eliberatorii erau norocoși să poarte sandale de paie.¹⁹ Naționaliștii chinezi știau însă că lupta lor nu se încheiase, deoarece un inamic mai vechi reapăruse din ruinele înfrângerii japoneze. Uniunea Sovietică dobândise controlul asupra tuturor punctelor strategice în Manciuria, o zonă crucială în nord, și Chiang Kai-shek (cunoscut și sub numele de Jiang Jieshi) nu era cel pe care și-l doreau.

Mao Zedong luptase împotriva naționaliștilor chinezi aproape două decenii. Până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial controla sute de mii de luptători de gherilă, majoritatea împrăștiați în zonele rurale îndepărtate din nordul Chinei. Invasia japonezilor a fost în avantajul gherilelor lui Mao, în lupta lor împotriva armatei Guomindang a lui Chiang Kai-shek, care suferise pierderi semnificative din cauza niponilor. Până în 1945, Armata Națională Revoluționară a lui Mao număra mai bine de un milion de luptători, iar 100 de milioane de chinezi trăiau în regiunile controlate de comuniști.

Pentru China, astăzi una dintre cele două superputeri mondiale, circumstanțele întemeierii moderne ca regim comunist sunt importante. S-a dezvoltat un mit, propagat asiduu de Partidul Comunist Chinez, conform căruia acesta a câștigat pentru că poporul chinez tânjea după marxism-leninism. Este o prostie. De fapt, cheia înțelegerii rezultatului războiului este de a aprecia corect modul în care Chiang nu a reușit să îndeplinească în mod corespunzător cele patru sarcini ale unui lider strategic precizate în Introducere, în vreme ce Mao Zedong a ajuns în cele din urmă să le stăpânească pe toate cu succes.

În octombrie 1945, la scurtă vreme după capitularea Japoniei, Mao și Chiang s-au întâlnit, pentru prima oară în 20 de ani, la Chongqing, capitala celui din urmă în timpul războiului. Mao a fost însoțit de ambasadorul american în China. Orice speranță că cele două părți ar fi

putut ajunge la o colaborare, mai ales după declarația lui Mao – „toate partidele ar trebui să se unească sub conducerea președintelui Chiang pentru a construi China modernă“ – a dispărut la scurtă vreme după aceea. La întoarcerea la susținătorii săi, Mao i-a informat că, pentru el, acea declarație era „doar o bucată de hârtie“.²⁰ Luptele au izbucnit în 1946, spre sfârșitul primăverii. Deși a obținut câteva victorii împotriva bazelor comuniste din nord, capturând 150 orașe în perioada ianuarie–martie 1947, armata Guomindangului nu a reușit să obțină nici o victorie majoră pentru tot restul războiului.

Din 1937 până în 1945 în China au avut loc două războaie: războiul național de rezistență împotriva japonezilor și războiul civil permanent între Guomindang și comuniști; armata Guomindangului a fost mult mai implicată în acesta din urmă, cu pierderi simultane mult mai mari.²¹ În timpul războiului împotriva Japoniei, în care au murit între 14 și 20 de milioane de chinezi, China s-a confruntat cu o sărăcie cumplită în mediul rural și a existat un nivel ridicat de colaborare între japonezi și elitele urbane de pe coasta chineză, ceea ce a slăbit statul și conducătorii lui, nu în ultimul rând din cauza corupției și a inflației, care erau în floare.²²

Corupția era (și este) periculoasă, nu numai pentru că deturnează resursele de la efortul de război, ci și pentru modul în care demoralizează total trupele și cetățenii, care sunt victimele ei. După cum sublinia istoricul Rana Mitter: „În timp ce se delecta cu momentul victoriei, Chiang Kai-shek privea în jur, la ruinele din țara sa, din străinătate... Dezamăgirea americanilor față de guvernul de la Chongqing a fost alimentată de eșuarea regimului care conducea China. Națiunea avea vițiuni mărețe, însă realitatea erau foamea în masă, corupția oficialilor și o securitate a statului extrem de brutală.“²³

Acest lucru s-a întâmplat în mare parte pentru că armata Guomindangului, mai degrabă decât comuniștii, a dus greul luptelor cu japonezii și trupele erau aproape epuizate pe 1 septembrie 1945, când Japonia a capitulat brusc.²⁴ Totuși erau încă la guvernarea Chinei, cu toate prerogativele, de a impune taxe, de a recruta și patronajul politic aferent.²⁵ Iar Chiang, care participase la Conferința de la Cairo a Alianților, în 1943, și se întâlnise cu Churchill și Roosevelt, era în continuare o figură recunoscută pe scena globală. Așa că povestea Războiului Civil Chinez este în mod esențial povestea lui Chiang și a comandanților săi de rang înalt, care au irosit toate avantajele pe care